

УДК 34:378.014.543.5(477)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАДАВАННЯ ПЛАТНИХ ПОСЛУГ
ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ В УКРАЇНІ**

Смутьська А. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація У статті зазначено, що невід'ємною частиною автономії університетів є їхня фінансова складова; наголошено на невідворотній необхідності суттєвих перетворень у системі освіти в Україні; розглянуто законодавчі підстави навчальних закладів надавати платні освітні та інші послуги.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, платні послуги, автономія, освіта, діяльність.

Аннотация В статье отмечено, что неотъемлемой частью автономии университетов является их финансовая составляющая; отмечена неотвратимая необходимость существенных преобразований в системе образования в Украине; рассмотрены законодательные основания учебных заведений оказывать платные образовательные и другие услуги.

Ключевые слова: высшее учебное заведение, платные услуги, автономия, образование, деятельность.

Annotation The article states that an integral part of university autonomy is their financial component; stressed the inevitable need for substantial reforms in the education system in Ukraine; considered legal reasons schools charge fees for education and other services.

Key words: institution of higher education, paid services, autonomy, education and business.

Історичне минуле відкидає нас у часи, коли економічний розвиток вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) забезпечувався суто державним фінансуванням. Державне регулювання у той час характеризувалося плануванням діяльності ВНЗ на рівні державного замовлення на фахівців певної кваліфікації та централізованим державним управлінням у фінансово-господарській діяльності освітніх закладів, що повністю нівелювало можливість самостійного прийняття рішень ВНЗ.

У період розвитку системи освіти у незалежній Україні загострюється невідповідність між державним фінансуванням, реальними потребами у фахівців певної кваліфікації та бажанням щодо здобуття певної професії. Побуває думка, що система освіти в нашій державі вже досить тривалий час фінансується за залишковим принципом. А оскільки освітня система характеризується високою інертністю, то зменшення фінансування відчувається не одразу, а лише через кілька років, що створює хибне уявлення про стан витрат на освіту з боку держави. Цей факт актуалізує дослідження проблем управління підприємницькою діяльністю державних ВНЗ (однак у першу чергу, орієнтованою не на одержання прибутку, а на створення нематеріальних благ – соціалізацію особистості та підвищення інтелектуально-культурного рівня суспільства [1, с. 495]), спрямованої на забезпечення їхньої економічної безпеки та академічної свободи.

Функціонування ВНЗ в умовах ринку обумовлює основні системоутворюючі ознаки, до яких належить академічна і фінансова автономність, форма власності, фінансування, орієнтація на доходи тощо. Найважливішими досягненнями у вищій освіті вважають розумний баланс між державним регулюванням і автономією ВНЗ, управлінням ВНЗ і механізмом їхнього фінансуванням.

Невід'ємною частиною автономії університетів є їхня фінансова складова. Лімська декларація (у сфері академічних свобод вона становить своєрідну *ius cogens* (імперативні норми міжнародного звичаєвого права), сукупність положень яких мають перевагу перед іншими нормами в силу авторитету та наявності згоди, *inter alia*, міжнародного академічного співтовариства – А.С.) визначає три ключові аспекти фінансової автономії університетів:

1) фінансову незалежність та можливість формувати самостійно у пов'язаних видах діяльності власну поведінку як складову сутності змісту автономії університетів;

2) держави повинні вживати усіх можливих заходів для планування, організації і запровадження безплатної системи вищої освіти для усіх випускників середніх навчальних закладів та інших людей, які можуть довести здатність навчатися на цьому рівні;

3) правильне використання академічної свободи і погодження із відповідальністю потребує високого ступеня гарантій автономності вищих навчальних закладів. Тому держави зобов'язані не втручатися в автономію вищих навчальних закладів і запобігати втручанням інших сил суспільства [2].

06 вересня 2014 року набув чинності «революційний» Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII (далі – Закон) [3], який у аспекті розширення фінансово-господарської автономії (згідно з п. 2 ст. 32 Закону – А.С.) дозволяє ВНЗ відкривати власні рахунки, отримувати кредити, розпоряджатися майном і землею; засновувати наукові парки та підприємства, що займаються наукою чи інноваціями; вільно розпоряджатися власними доходами, у т. ч. платою за навчання, яка не зможе вилучатись у державний чи місцеві бюджети; засновувати сталий фонд і користуватись пасивними доходами з нього, перераховувати кошти за кордон для участі в наукових та освітніх асоціаціях [4].

Проте не всі, задекларовані у Законі зміни (у частині фінансово-господарської автономії – А.С.), чи то з огляду на відсутність необхідного досвіду, чи матеріальних і кадрових ресурсів, або зваженого системного підходу тощо мають умови для реалізації, то ж, як бачимо, система освіти в Україні чи не найгостріше продовжує потребувати суттєвих перетворень.

Взагалі питанням управління фінансово-господарською діяльністю ВНЗ за останній час присвячено значну кількість праць, серед яких дослідження таких вітчизняних учених як Т. Боголіб, О. Кукліна, В. Огаренко, Т. Рижа, І. Острівний, Ю. Лисенко, В. Андрієнко, О. Тимошенко, В. Федорова, В. Шилова. Однак праці зазначених учених не висвітлюють об'єктивної ситуації щодо розгляду окресленого питання.

Таким чином, метою нашого дослідження є розгляд питання щодо організаційно-правових засад надання платних послуг вищими навчальними закладами в Україні.

Право навчальних закладів надавати платні освітні та інші послуги визначено законами України, що регулюють освітню галузь («Про освіту», «Про вищу освіту», «Про підприємництво», постановами Кабінету Міністрів України (далі – КМУ); при наданні платних послуг, що не відносяться безпосередньо до сфери освітньої діяльності, застосовуються нормативно-правові акти, які регулюють надання послуг у відповідній сфері діяльності) тощо. Відповідно до законодавства платні освітні та інші послуги надаються навчальним закладом у позанавчальний час, поза діяльністю (тут і далі виділення наше – А.С.), яка фінансується за рахунок загального фонду державного та місцевого бюджетів, понад обсяги, встановлені навчальними планами, за умови забезпечення надання належного рівня освітніх послуг як основного статутного виду діяльності. Власні надходження ВНЗ, отримані від плати за послуги, зараховуються на спеціальні реєстраційні рахунки і можуть використовуватися на придбання майна і його використання, капітальне будівництво та ремонт приміщень, поліпшення забезпечення освітнього процесу тощо в межах статутної діяльності ВНЗ ... Перелік платних освітніх та інших послуг затверджується КМУ; керівники навчальних закладів зобов'язані розмістити повну та достовірну інформацію щодо переліку платних освітніх та інших послуг, які надаються навчальним закладом, порядку їх надання, вартості, способу та строку оплати у доступних для замовників місцях та у визначені строки, а також відповідно до законодавства оприлюднювати у загальнодержавних друкованих ЗМІ та інформаційних збірниках Міністерства освіти і науки вартість освітніх платних послуг, котрі надаються навчальним закладом. Кожен навчальний заклад, виходячи з наявних можливостей, самостійно визначатиме, які саме платні освітні та інші послуги він буде надавати. Навчальний заклад не може встановити вартість платної послуги безпідставно [3].

У 1997 році КМУ було прийнято Постанову № 38 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними навчальними закладами» (втратила чинність 13.09.2010), у 2010 році – Постанову КМУ № 796 «Про

затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності» (далі – Постанова) [5].

У тексті Постанови зокрема йдеться про такі послуги як

1. *У сфері освітньої діяльності* (тут і далі курсив наш – А.С.): проведення спеціальних курсів, семінарів, тренінгів, стажування, підвищення професійної компетентності в іншій формі, що не потребує отримання відповідної ліцензії; прийом кандидатських іспитів, видання та розповсюдження авторефератів, дисертацій, стенографування під час захисту дисертацій; надання доступу до бібліотечних фондів для осіб, які не працюють і не навчаються у відповідному закладі (установі); видання та реалізація навчальної літератури, методичних, науково-методичних, наукових, науково-технічних видань, друкованих засобів масової інформації (газети, часописи, альманахи тощо);

2. *У сфері наукової та науково-технічної діяльності*: проведення консультацій з питань наукових досліджень (у тому числі дисертаційних), їх організації та наукового обслуговування; організація та проведення наукових заходів (з'їздів, семінарів, конференцій тощо), якщо це не передбачено навчальними планами з підготовки кадрів і не належить до діяльності, яка фінансується за рахунок коштів загального фонду державного та місцевих бюджетів;

3. *У сфері міжнародного співробітництва*: надання організаційних, протокольно-інформаційних, консультаційних послуг, послуг з перекладу...;

4. *У сфері охорони здоров'я, відпочинку, дозвілля, оздоровлення, туризму, фізичної культури та спорту*: обслуговування екскурсійних груп і окремих відвідувачів на територіях та в приміщеннях навчальних закладів, установ;

7. *У сфері житлово-комунальних послуг*: надання спеціально облаштованих будинків (будинки і приміщення, що перебувають у належному технічному та санітарно-гігієнічному стані і в яких створено належні умови для проживання та відпочинку – А.С.) і приміщень, що перебувають на балансі навчальних закладів, для тимчасового проживання;

8. *Інші послуги*: надання в оренду будівель, споруд, окремих тимчасово вільних приміщень і площ ..., що тимчасово не використовуються у освітній, навчально-виховній ... діяльності...; реалізація власної друкованої продукції..., забезпечення оформлення атестатів доцента, професора..., забезпечення оформлення студентських ... квитків, залікових книжок осіб, які навчаються ... [5].

Отже, сьогодні сучасний вищий навчальний заклад не може розвиватися, залишаючись нерухомою академічної структурою. В основі його розвитку повинні лежати методи управління, спрямовані на підвищення його адаптивних можливостей до швидко мінливих умов зовнішнього середовища.

Варто знати, що надання платних послуг вищим навчальним закладом, *по-перше*, є одним з найважливіших способів фінансування його

діяльності; *по-друге*, діяльність ВНЗ з надання платних послуг має певні специфічні особливості, що відрізняє її від класичного надання освітніх послуг; *по-третє*, як один з видів діяльності ВНЗ діяльність з надання платних послуг потребує спеціальних знань з управління, планування, організації, контролю, регулювання тощо; *по-четверте*, використання сучасних технічних засобів дозволяє ВНЗ розширювати спектр послуг, що надаються. Це накладає певні вимоги до професорсько-викладацького складу ВНЗ, тобто висуває нові вимоги до кадрової політики і встановлює підвищені вимоги до персоналу ВНЗ.

Таким чином, проблема організації якісного надання платних послуг ВНЗ є актуальною, а її розгляд і розв'язання дозволить ВНЗ посилити свою фінансову незалежність, дасть можливість більш ефективно надавати освітні послуги і підвищувати якість процесу навчання.

Власне для підвищення ефективності надання платних послуг ВНЗ його керівники повинні здійснювати управління наданням послуг за кількома критеріями, зокрема такими як методичне забезпечення освітнього процесу; підвищення кваліфікації, мотивування, навчання і зростання кадрового складу; планування діяльності;

дослідницька діяльність; розширення спектру платних послуг, що надаються; лідерські позиції завдяки підвищенню якості послуг, що надаються.

ЛІТЕРАТУРА

1. Острівний І.М. Питання правової регламентації видів господарської діяльності вищих навчальних закладів приватної форми власності // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – С. 491–498 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v58/77.pdf>.
2. Савчин М. Автономія університетів та проблеми їхнього фінансування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/articles/124-avtonomiya-universitetiv-ta-problemi-jikhno-go-finansuvannya>.
3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.
4. Шамайда Т. 16 змін у вищій освіті: новий закон почав діяти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reform/42795>.
5. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності: Постанова КМУ № 796 від 27 серпня 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/796-2010-%D0%BF>.

УДК 342.95

УМОВИ І ПОРЯДОК ІМІГРАЦІЇ В УКРАЇНУ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

Ростовська К. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Анотація Статтю присвячено імміграційним процесам, а саме імміграції в Україну іноземців та осіб без громадянства. Проаналізовано нормативну базу, яка регулює питання імміграції, розглянуто порядок отримання дозволу на імміграцію, а також інструменти отримання оперативної інформації щодо кількісних та якісних показників переміщення іноземців та осіб без громадянства.

Ключові слова: імміграція, іноземець, особа без громадянства, квота імміграції, імміграційна картка.

Анотация Статья посвящена иммиграционным процессам, а именно иммиграции в Украину иностранцев и лиц без гражданства. Проанализирована нормативная база, которая регулирует вопросы иммиграции, рассмотрен порядок получения разрешения на иммиграцию, а также инструменты получения оперативной информации относительно количественных и качественных показателей перемещения иностранцев и лиц без гражданства.

Ключевые слова: иммиграция, иностранец, лицо без гражданства, квота иммиграции, иммиграционная карта.

Annotation This article is dedicated to the immigration process, namely immigration into Ukraine of foreigners and stateless persons. It analyzed the legal framework that regulates immigration, considered the procedure for obtaining permission to immigrate and obtain timely information regarding the tools of qualitative and quantitative indicators of movement of foreigners and stateless persons.

Key words: immigration, foreigners, stateless persons, immigration quotas, immigration card.

Імміграція – це прибуття в Україну чи залишення в Україні у встановленому законом порядку іноземців та осіб без громадянства на постійне проживання.

Питання імміграції в Україну регулюється Законом України «Про імміграцію», Постановою Кабінету Міністрів України від 26.12.2002 № 1983 «Про затвердження Порядку формування квоти імміграції, Порядку провадження за заявами про

надання дозволу на імміграцію і поданнями про його скасування та виконання прийнятих рішень, Порядку оформлення і видачі посвідки на постійне проживання» та Постановою Кабінету Міністрів України від 28.03.2012 № 251 «Про затвердження Порядку оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання і технічного опису їх бланків та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України» від 26 грудня 2002 р. № 1983.